

Vogels vangen in Bulgarije in september 2002 en 2003.

Patrick Y. Bergkamp

Introductie.

Net als in 2002 besloot ik in 2003 vier weken in het Atanasowsko meer, bij Boergas aan de Zwarte Zee in Bulgarije, te helpen met vogels vangen. De maand september is niet alleen goed voor de trek van diverse zangers, maar ook van roofvogels, (zwarte-) ooievaar en Roze Pelikaan. De ringers aldaar regelden voor mij weer een kamer in de stad bij particulieren. Het ringstation, zonder elektriciteit of stromend water, is een klein, wat vervallen gebouwtje. Wanneer we eens per twee of drie dagen naar de stad gingen om proviand en drinkwater in te slaan, kreeg ik de gelegenheid om me op mijn kamer op te knappen. Aangezien ik dit jaar figureerde in een Bulgaarse documentaire over natuur en onderzoek, was het natuurlijk zaak om er representatief uit te zien (als ambassadeur van Nederland).

Niet alleen ging ik weer naar Bulgarije voor de kleine vliegenvangers en woudaapjes, ditmaal wilde ik het vangen m.b.v. geluid introduceren. Verder was kennisuitwisseling een belangrijke reden, en wilde ik een bepaalde Bulgaarse ornitholoog ontmoeten. Interessant blijft altijd om te zien in hoeverre zangertjes al zijn opgevet voor de reis naar (tropisch) Afrika.

Gebied.

Atanasowsko-meer is een natuurreservaat dat net ten noorden van Boergas ligt aan de Zwarte Zee. Het hele Atanasowsko reservaat wordt omringd door een dijk. Aan de oostkant van het meer bevindt zich een moerasgebied met rietlandjes, kreken en veldjes met vooral Carex (zegge). Tussen het meer en het moeras ligt een grotendeels door dijkes omgeven ondiep water met slikranden. Helaas was dit jaar door de extreme droogte dit terrein te lang blootgesteld aan de zon, en daardoor ongeschikt voor steltlopers. Vorig jaar was door de overvloedige regenval het waterpeil juist te hoog (hoewel we toen toch enkele tientallen steltlopers vingen).

Pal ten zuiden van het reservaat ligt een zoutwinningsgebied. Aan de andere zijden bevinden zich zwarte gronden waar met name granen verbouwd worden.

Het water in het meer is zout, dat in het moeras is meer brak. Voor de zoutwinning wordt af en toe water, afkomstig van de Zwarte Zee, in het gebied gelaten. Dit stroomt via het moeras naar het meer, en van daaruit naar het zoutwingebied.

Het ringstation ligt op de grens van moeras, de buitenste dijk en het zoutwingebied, dus in de zuidoostpunt van het reservaat. Dit jaar had ik mijn tent mee om niet in mijn nachtrust gestoord te worden door muggen; deze waren meer binnenshuis dan buitenshuis aanwezig.

Doelstelling en methode.

Vooral in de jaren tachtig zijn er veel (moeras-) zangers geringd; vanaf half juli t/m half oktober werd er toen dagelijks gevangen. Tevens werd, en wordt, de zichtbare trek van roofvogels, ooievaars en pelikanen bijgehouden. Halverwege de jaren negentig was er opnieuw een opleving in het vangen (met name wat betreft de periodeduur). De laatste jaren is er vanwege de economische malaise nauwelijks een bijdrage van de overheid meer, en ook vrijwilligers hebben weinig middelen om dan het e.e.a. op zich te nemen. Nu wordt van begin september tot begin oktober gevangen. Men heeft vooral als doel meer inzicht te krijgen in trekroutes van diverse populaties. Doordat er in de omringende landen nog maar weinig geringd wordt, is het aantal terugvangsten echter zeer klein. In 2002 en 2003 assisteerde ik van de eerste dag van september tot ca. 25 september. Gemiddeld waren we met drie personen op het station. Over het algemeen deden het hoofd van het ringstation en ik de eerste ronde (een half uur na zonsopkomst). Deze ronde was voor de vangst van moeraszangers het meest productief. De netten stonden 24 uur per dag open, maar werden tussen 22.00 uur 's avonds en de eerste ronde 's morgens niet gecheckt. Toch kwamen de woudaapjes en hoentjes niet zieltogend uit het net.

Wat betreft het aantal en de locatie van de netten: een rij van 7 x 12 meter en een rij van 3 x 10 meter waren in het rietland geplaatst, en drie netten van 10 meter stonden een dertigtal meters van elkaar op de dijk die het reservaat omringt. Aan weerszijden van deze dijk bevindt zich riet en ruigte, echter geen struiken van formaat.

Een vijftal "steltloper-netten" plaatsten we aan de rand van het riet en Carex vegetatie, met als doel rallen te gaan vangen m.b.v. geluid.

Na mijn ervaring van vorig jaar en uit dankbaarheid voor hun gastvrijheid had ik ditmaal wat zaken meegenomen: vangzakken, zelfgemaakte leefnetten, pesola's en afneemtang.

Aangezien het aantal vangsten tegen het eind van de ochtend snel terugloopt, om pas tegen het begin van de avond weer op te leven, wilde ik me richten op de, vooral in de middag actieve, bijeneters. Ook had ik een tape met geluid van Spaanse Mus opgenomen, alhoewel onbekend of het Iberische of Balkan vogels betrof. Verder had ik bij me geluid van: IJsvogel, Boerenzwaluw, Witte Kwikstaart, Gele Kwikstaart, Rietzanger, Grote Karekiet en Baardmannetje. Helaas kon ik in Boergas geen auto-reverse recorder vinden, dus de tapes met Acrocephalus geluiden heb ik nauwelijks gebruikt.

Net als in Roemenië werden ook in Bulgarije delen van ringen afgeknipt om deze geschikt te maken voor zwaluwen en Phylloscopus soorten, er zijn namelijk geen kleine ringmaten beschikbaar. De ringen die ze hiervoor gebruiken zijn ook te groot voor soorten als Kleine Karekiet. De ene ringer doet ze zodanig om de poot dat de ring overlapt, het hoofd van het station daarentegen wil dat niet. Hier was dan ook onenigheid over; een buitengewoon ervaren ringer uit Sofia maakte de ring overlappend als het hoofd niet in de buurt was, en bij terugvangsten aan het net maakten we ringen die niet overlaptten en duidelijk te groot waren, alsnog overlappend. Overigens hadden de Bulgaren dit jaar van de Polen ringen gekregen die geschikt zijn voor Phylloscopus. Voor zwaluwen echter moesten nog steeds ringen bijgeknipt worden. Een flinke klus nu ik boerenzwaluwgeluid afdraaide! Dit laatste deed ik niet bij de netten in het rietland (wel met kwikstaart geluid) want 's

avonds zwermden soms meer dan 100.000 zwaluwen boven het reservaat. De paar netten op de dijk leken me meer geschikt, en zelfs dat was net te behappen.

Resultaten.

Dat het werken met geluid de vangtotalen flink kan doen toenemen, zal bij ringers in west Europa geen verbazing wekken. De Bulgaren echter, stonden soms versteld hoe goed sommige soorten reageerden. Uit bijgaande tabel blijkt dat we in een tijdsbestek van bijna vier weken in 2003 meer dan twee maal zoveel vingen als in 2002 (voor 2002 heb ik van een aantal soorten geen precieze aantallen, deze zijn aangemerkt met: ca.).

Vrijwel dagelijks was trek van *Bijeneter* te bespeuren: veelal groepen van vijf tot tien exemplaren, maar soms ook groepen van 30+, en tweemaal een groep van 60-70 vogels. Over het algemeen trokken deze groepen langzaam zuidwaarts, ze foerageerden hoog boven het moerasgebied en omliggende akkervelden. De zeer sociaal levende bijeneter komt vrijwel direct op het geluid van de recorder af, die onder een net op de dijk is geplaatst. Eerst gaat één, en vervolgens de hele groep vlak boven het net cirkelen. Wanneer de groep zich verwijderde was het zaak om het net te controleren. Bijna altijd bleken er één tot drie in het net te hangen. Diverse malen zag ik een adult op het net of op de netpaal zitten, waarbij deze de gevangen eerstejaars vogel (90% van de vangsten betroffen eerstejaars) in de gaten hield. Nadat ik dat voor de eerste maal zag, besloot ik elke keer wanneer een groep zich verwijderde meteen het net te controleren. Door dan de recorder stop te zetten en de vogel(s) onmiddellijk te ringen en los te laten, kreeg deze de mogelijkheid om zich bij de groep aan te sluiten. Soms kregen ze daar echter de gelegenheid niet toe want de natuurdocumentairemakers (die van de overheid vrijbrief hadden) wilden de nodige keren opnamen maken van deze bijzonder kleurrijke vogel.

De grootste slaapplek van de *Gele Kwikstaart* lag in beide jaren op dezelfde plek, ongeveer waar de netten in het rietland stonden opgesteld. Het effect van geluid afspelen had wel enig effect, zeker later in de

maand. Er waren in 2002 en in 2003 diverse avonden met meer dan 200 gevangen vogels (uitschieters van ca. 300). In september valt zelden te bepalen tot welke ondersoort de vogels behoren. Afgaande op het geluid (Balkan Gele Kwikstaart roept o.a. een wat rollend "psrie") en de weinige adult mannetjes, waren de ondersoorten feldegg, flava, en thunbergi vertegenwoordigd. We hadden in 2003 een hervangst van een in Wit-Rusland geringde vogel.

De *Witte Kwikstaart* maakte voor de slaappleaats gebruik van rietland dat ver buiten het bereik lag (niet alleen qua afstand maar ook doordat deze door diepe kanalen omringd was). De *Witte Kwikstaart* trekt pas vanaf de twintigste september in redelijke aantallen door; van 21 t/m 24 telde ik de volgende aantallen op de slaappleaats: 120, 700, 1000 en 1200. Het gebruik van geluid bleek zeer effectief, zie tabel, de laatste vier avonden vingen we respectievelijk: 26, 98, 96 en 126.

De eerste 2-3 uren na zonsopkomst vlogen er groepen van de *Spaanse Mus* zuidwaarts, zij volgden daarbij de dijk aan de oostkant van het reservaat. Deze vogels bleken behoorlijk ontvankelijk voor het afgespeelde geluid. Overigens vond ik het vervelend om Spaanse mussen te vangen: - een flink aantal raakt, tot bloedens toe, met de tong verstrikt, - nagenoeg alle vogels ruien de handpennen met als gevolg beschadigingen, - ze zijn nogal bijterig.

Ruim 5200 vogels gevangen is, zeker gezien de harde wind op tenminste zeven dagen, een behoorlijk resultaat. In 2002 was de wind minder nadrukkelijk aanwezig.

Voor soorten als Tjiftjaf, Rietgors en Zwartkoprietzanger is september te vroeg; pas vanaf begin oktober begint de trek van deze soorten op gang te komen. Jammer is het ontbreken van veldrietzanger op de vanglijst van het ringstation. Wel heb ik veldrietzangers gevangen in het zuidelijkste puntje van de Donau-delta. Waarschijnlijk trekt de gehele Roemeense populatie en de populatie in het noordoosten van Bulgarije, ten noorden van Zwarte Zee langs naar het overwinteringsgebied.

Het ontbreken van een klein bosje of struikgewas in de onmiddellijke nabijheid van het ringstation verklaart mogelijk waarom Sperwergrasmus en Noordse Nachtegaal niet gevangen werden. Opmerkelijk

is dat de Kleine Vliegenvanger alle in het rietland werden gevangen. Ook diverse grauwe klauwierien doken er op c.q. in. Dat in 2003 geen Porseleinhoen en Kwak werd gevangen, maar wel Klein Waterhoen, heeft waarschijnlijk te maken met de verschillende waterstanden in beide jaren. Zo waren er in 2003 weinig kwakken waar te nemen.

Discussie.

Het was wennen om met een andere fat-score te werken; in oost Europa worden acht klassen aangehouden (schijnt door de Russen bedacht te zijn).

Waarom de tape met Waterral en Porseleinhoen geluid geen vogels lokte is mij niet helemaal duidelijk. Ik probeerde het op twee verschillende plekken: op een Carex-veldje omringd met laag riet, en in rietland. Even voor middernacht en even voor zonsondergang heb ik een paar dagen de tape afgespeeld. De waterrallen in het gebied (lokale broedvogels?) reageerden wel. Mogelijk komt het omdat de locatie in het zuiden van het moerasgebied lag. Graag hoor ik meer van iemand die hier een idee over heeft.

Ondanks dat ik vangzakken en leefnetten had meegenomen werden, net als vorig jaar, vaak vogels in jaszakken gestopt. Dat, en de manier waarop werd omgegaan met het niet hebben van de juiste ringmaat, deed me af en toe de wenkbrauwen fronsen. De soortenkennis en ringervaring van de Bulgaren is groot, maar het welzijn van de vogels wordt wel eens uit het oog verloren. Dat laatste uitte zich ook doordat op het midden van de dag eens in de anderhalf uur de ronde werd gedaan, wat voor met name baardmannen niet goed uit kan pakken. Ook werd mijns inziens af en toe met te harde wind gevangen. Toch waren alleen een Boerenzwaluw (wilde niet meer vliegen) en een Spaanse Mus als direct slachtoffer te betreuren.

De kanttekeningen terzijde, was mijn verblijf weer heel zinvol, en ik heb genoten van sommige discussies. De overvliegende groepen van soms meer dan 10.000 ooievaars, tientallen zwarte ooievaars, en meer dan 1000 roze pelikanen was weer indrukwekkend. Van de laatste soort waren op een gegeven moment meer dan 4000 op het meer aanwezig, omdat ze opgehouden werden door slecht weer.

Vanzelfsprekend was het weer leuk om soorten als Grauwe Klauwier, Grote Karekiet, Woudaapje en Porseleinhoen in de handen te hebben.

Mijn dank gaat uit naar de ringers in Bulgarije en naar Bert Winters, die me veel heeft bijgebracht.

Patrick Y. Bergkamp
Havikshorst 12
1083 TT Amsterdam
pybergkamp@hotmail.com

soort	aantal 2002	aantal 2003	soort	aantal 2002	aantal 2003
woudaapje	3	5	grote karekiet	ca. 25	24
kwak	2		spotvogel		1
porseleinhoen	4		braamsluiper	12	11
klein waterhoen		1	grasmus	8	5
dwergooruil		1	tuinfluter		1
bijeneter	1	42	zwartkop	2	8
ijsvogel	16	17	fitis	140	154
oeverzwaluw	14	232	grauwe vliegenvanger		65
boerenzwaluw	110	1195	kleine vliegenvanger	1	3
huuszwaluw	3	5	baardmannetje	30	71
boompieper	1	6	pimpelmees	3	12
gele kwikstaart	ca. 900	1339	koolmees		3
grote gele kwikstaart		2	buidelmees		1
witte kwikstaart	ca. 30	346	grauwe klauwier	8	7
paapje	9	14	ekster		1
tapuit		1	ringmus		2
snor	32	31	spaanse mus	ca. 450	1210
krekelzanger	6	5	rietgors	5	4
rietzanger	ca. 300	246	grauwe gors	1	2
kleine karekiet	ca. 250	215	totaal	ca. 2400	5223